

Csobánc

A török–magyar végvári harcok ideje Csobánc hősi korszaka. Székesfehérvár, majd Veszprém eleste után a Balaton-felvidék kis váraira zúdult a törökök nyomasztó túlereje. A Gyulaffy család, elveszítve Somogy megyei birtokait, meglehetősen elszegényedett. Annyi katonát nem tudtak tartani, hogy az 1550-es évektől megakadályozzák a török adóztatását Csobánc környéki birtokaikon. A Gyulaffy testvérek közül László végvári hadnagyként szolgált hol egyik, hol másik dunántúli végházban – elsősorban Pápán. Bárhol volt, fél szemét mindig Csobáncon tartotta, aggódva a kicsiny erősség biztonságáért. Szerencsére éppen hazalátogatott 1554. november elején is, mert egy nagyobb portyázó török csapat rohanta meg Csobáncot. Egy ízben a fal tetejére is feljutottak a támadók, és csak öldöklő kézitusában sikerült őket kiszorítani. Az ostrom következtében a vár egyik fala alapjaiból kidőlt. Alighogy elvonultak a törökök, Gyulaffy László segélykérő levelet írt Nádasdy Tamás főkapitánynak.

Kapott-e segítséget Gyulaffy nem tudjuk, de alighogy a falakat megépítették, támpillérekkel megtámasztották, ismét veszélybe került a vár. 1561 tavaszán ugyanis a törökök hirtelen megromgálták és elfoglalták a Csobáncsal szembeni hegycsúcson emelkedő Hegyesd várát. Az oszmánok nagy erővel fogtak a kis hegyi fészek erődítésébe, Gyulaffy meg kétségbeesett levelet írt a bécsi Haditanácsnak, hogy erősítsék meg a csobánci őrséget, és próbálják meg visszafoglalni Hegyesdet, amely beleékelődött a magyar végvári láncolatba. Érthető volt aggodalma, hiszen míg Hegyesden kétszáz török lovas és ugyanannyi gyalogos vigyázta a falakat, addig Csobáncot legfeljebb két tucatnyi (!) magyar. Nyugtalankodott Csobáncon élő családja biztonsága miatt is.

Gyulaffy kicsiny csapatával tehetetlenül szemlélte a Hegyesd építkezésén szorgoskodó törököt, nem árthatott nekik. Az erők összemérésére egyetlen lehetőség kínálkozott: a bajvívás. Gyulaffy párviadalra hívta Pajazit (Bajazid) agát, a hegyesdi török kapitányt. Gyulaffynak féltelmetes híre volt, bajvívóként a végeken verhetetlennek tartották, Pajazit még is kiállt ellene. Igaz, páncélban viaskodott, amely elvileg biztosította, hogy súlyos sérülés nem történhet. Gyulaffy szörnyű erejű öklelését azonban a páncél sem tudta feltartóztatni. A kopja lobogóstul átdöfte a török páncélos testét és hegye a hátán jött ki; csak keservesen tudták aztán szekercével kivenni a holttestből. „Ennél szörnyűbb öklelést még senki sem látott” – teszi hozzá a bajvívás leírója, Gyulaffy Lestár. A másik Gyulaffy, János, a csobánci vár ablakából nézte a viadalt, s a szörnyű dőfés után a döbbenettől és borzalomtól hirtelen úgy kapta fel a fejét az ablakban, hogy beleütötte a párkányba, és beszakadt; ő volt a viadal egyetlen magyar sérültje...

1562 tavaszán Gyulaffy hosszas szervezőmunkája és Nádasdy Tamás nádor jóváhagyása eredményeképpen többezres magyar had gyűlt össze a dunántúli végvárakból a csobánci hegy fennsíkján Hegyesd elfoglalására. Az ostrom március 31-én kezdődött, és április 12-én győztesen vonultak be a magyar vitézek a várba, amelyet leromboltak, nehogy a török ismét fészket verhessen benne.

Gyulaffy egymás után aratta sikereit, ám Bécsből kevés jó szót kapott érte, csak gondjai növekedtek. Nehéz szívvel, de elszánta magát, hogy búcsút mond kedves várának és a Dunántúlnak. 1568-ban családjával együtt messzi útra indul, Erdélybe. János Zsigmond, majd utódja, Báthory István szolgálatába állt. További hadi sikereket aratva közmegebecsülésben élt, 1569-ben halt meg.

László távollétében testvéreire, Jánosra és Mihályra hárult Csobánc megvédésének gondja. Ez nem csekély terhet jelentett, s különösen akkor került a kicsiny erősség veszélybe, amikor 1600-ban török kézre jutott a fontos Kanizsa vára. Az 1613., majd az 1618. évi országgyűlés el is rendelte Csobánc megerősítését, azonban a törvénynek nem sok foganatja lett. Az idők folyamán csak az őrség létszáma emelkedett valamicskét: 1625-ben két huszár és 21 gyalogos őrizte, 1632-ben már 20 lovas és 25 darabont – nem számítva a tiszteket. Rajtuk kívül 1 tüzért is felsorol a számadás.

A XVII. század közepén a Gyulaffyak leányági örökösei a vár fenntartói. 1669-ben tőlük az Esterházyak vették meg, s ők némileg rendbe hozták a falakat. A földesúri katonaságon kívül a király által fizetett 5 huszár és 20 hajdú tartozott őrségéhez. 1690-es években a csobánci gyalogosok tisztje volt a kuruc szabadságharcban később legendás hírnevet szerzett Béri Balogh Ádám.

A török elleni felszabadító háború befejeztével Csobánc mint erődítmény szükségtelenné vált. Bécsben a lerombolása mellett döntöttek, de a Rákóczi-szabadságharc kitörése ezt megakadályozta...

(Forrás: Csorba Csaba: Regélő váraink,
ld. még Illés György: Végek dicsérete,
https://www.csobancvar.hu/magyar/oldal/a_var_tortenete/
<https://varlexikon.hu/csobanc>)

Drégely

„Felhőbe hanyatlott a drégeli rom...”

Arany János Szondi két apródja című balladájának kezdő sora idézi a közel ötödfél százados véres küzdelmet, amely Drégely várát ország-világ előtt nevezetessé tette. A várhoz fűződő néphagyományok is ezzel a nevezetes ostrommal kapcsolatosak. A környékeliek tudni vélték, hogy Szondi György, a vár kapitánya, amikor látta, hogy már nincs menekvés, a várban rekedt asszonyokat és leányokat egy titkos alagúton kibocsátotta. Az alagutat, azaz árkot máig is leányárokknak nevezik. Más történet szerint a vár eleste árulásnak köszönhető. Az ostromló sereget vezető Ali budai pasa előtt megjelent ugyanis a nagyoroszi varga, aki kijelentette, hogy illő jutalom fejében hajlandó elárulni a vár gyengéjét. Ali megígérte, hogy amennyiben igazat beszél, fizetésül annyi aranyat kap, amennyi a bőrébe fér. A varga a kaputoronyra mutatott, s valóban, az ágyúk tüze meghozta az eredményt: az építmény összeomlott; a résen át diadalmasan berontottak a törökök, s a hősiesen küzdő védők ellenállását legyűrve a vár urai lettek. Boldogan jelentkezett Alinál a megígért jutalomért a varga. Ali szó szerint betartotta szavát: a vargát megnyúzatta, s bőrét megrakta arannyal. A megnyúzott embernek csak annyit vetett oda: ilyen jutalmat érdemel az áruló. A hősiesen küzdő Szondit viszont illő pompával temettette el.

A néphagyományokat Mikszáth Kálmán Magyarország lovagvárai regékben című sorozatában dolgozta fel. Szondi dicső harca költőink egész sorát ihlette meg. Tinódi Lantos Sebestyén még azon melegében, a híreket hallva vetette papírra Budai Ali basa históriája című énekét,

melyben részletesen elbeszélte a drégelyi ostromot. (...) A legsikerültebb, igazi költői remek-
lés, amely valamennyi addigi próbálkozást felülmúlta, Arany Jánosé, aki háromszor is kísérle-
tezett a témával, míg halhatatlan balladája megszületett:

*Hadd zúgjon az álgyu! pogány Ali mond,
És pattog a bomba, és röpked a gránát;
Minden tüzes ördög népet, falat ont:
Töri Drégel sziklai várát.*

1544-ben, amikor Nógrád török kézre került, a kicsiny Drégely jelentős szerephez jutott. A várrá alakított sági kolostorral, Gyarmat várával együtt az Ipoly vonalát védelmezte. Minden-
képpen meg kellett ugyanis akadályozni, hogy a törökök a gazdag bányavárosokat (Körmöcbá-
nya, Selmezbánya) elérjék. Az 1546:44 tc. az ország költségén elrendeli Ság és Drégely meg-
erősítését is. Tartott itt a király katonát, de az őrség jelentős részét az esztergomi érsek fizette.
1552 nyarán indultak meg Hadim Ali budai pasa hadai a Váccal, Nógráddal farkasszemet néző
magyar végvárak megvívására. Július 6-án jelentek meg a török csapatok Drégely falai alatt,
miként Tinódi Lantos Sebestyén megénekelte, Istvánfy Miklós pedig magyar történetében
megírta. A pasa felszólította Szondit a vár feladására. A kapitány azonban nem egyezkedett,
hanem a mindhalálig való kitartást választotta, miként Czuczor Gergely írja Szondi című ver-
sében:

*Esküt fogadok,
E helyt maradok,
Nincs alkum örökre pogánnyal,
Játszik szava s kénye hazámmal.
Míg e kar acélt bír emelni, velek,
– Éljen boldogul! – én viadalra kelek.*

Nem lehet kétséges, hogy Szondi és katonái tudatában voltak annak, hogy a harc vállalásával
a biztos halált választották. Hiszen a 444 méter magas hegyen fekvő kicsiny, mindössze 80×24
m területű hegyi sásfészek másfél száz harcosa több tízezres jól felszerelt török sereggel nézett
farkasszemet.

Az első napon a törököknek sikerült felgyújtani és rohammal elfoglalni a palánkot; Szondi
a kővárba húzódott vissza. Másnap a török tüzéség már kaputornyot és a falakat lőtte, s meg-
rohanták a keletkezett réseket. A romok között elkeseredetten küzdő védőkkel azonban nem
boldogultak; az ostromlók súlyos veszteséget szenvedve, fogcsikorgatva vonultak vissza. Ek-
kor küldte Ali pasa Szondihoz az oroszfalusi papot, hogy feladásra bírja a védőket, hiszen hely-
zetük kilátástalan. Szondi – miként Arany János is megénekelte – ismét nemet mondott, csak
azt kérte, hogy a pasa két kis apródját vegye gondjába, s hozzá küldte őket, mert sajnálta, hogy
oly fiatalon vesszenek el az öldöklő harcban. A várban levő minden értéket megsemmisített,
mert tudta, már csak órái vannak hátra.

Július 9-én indultak döntő rohamra a törökök. Az összeomlott kaputorony részénél fogadták
a magyar vitézek a támadókat. Estefelé már török zászló lengett a romokon. A védők elestek az

egyenlőtlen harcban, de nem adták olcsón az életüket. Szondi – lábát golyó érte – sebesülten is utolsó leheletéig küzdött. Ali pasa azzal tisztelte meg hős ellenfelét, hogy becsülettel eltemette.

(Forrás: Csorba Csaba: Regélő váraink)

Esztergom

A mohácsi csatavesztés (1526. augusztus 29.) után Szulejmán szultán csapatai egészen Esztergomig törtek előre. Esztergom érseke a mohácsi síkon esett el, várnagya elmenekült, de az őrség helyben maradt része és a környékbeli lakosok Nagy Máté vezetésével hősiessen megvédelmezték a várat. Az új érsek, Váradi Pál 1526-ban Szapolyai János fejére tette a koronát. Habsburg Ferdinánd 1527. évi támadása után – Esztergom várát kétnapi ostrom után feladva – az ellenkirályt is megkoronázta. 1529-ben a Bécs ellen vonuló török szultáni seregnek hódolt meg Esztergom. 1530-ban újra a Habsburg-csapatok benne az urak; 1532-ben hiába próbálta Szapolyai János visszaszerezni tőlük.

1541-ben, a mohácsi csata 15. évfordulóján a töröké lett Buda vára, és Esztergom a végvonalba került. Szulejmán szultán 1543-ban személyesen indult a fontos erődítmény bevétele. Tizenhét napon át tartott az ostrom. A 2200 főnyi őrség hősiessen harcolt spanyol kapitányai vezetésével. Amikor elesett a víztorony, s így az ivóvízellátás lehetetlenné vált, nem tehettek mást, feladták a várat, amiért a parancsnokokat – igaztalanul – árulással vádolták.

A törökök igyekeztek alaposan megerősíteni Esztergomot: a várral szomszédos Szt. Tamás-hegyen és a túlparton a hajóhíd védelmére palánkot emeltek. Először a tizenöt éves háború alatt próbálkozott meg a királyi sereg a visszafoglalásával. 1594 tavaszán indult meg a had, amelyben ott találjuk Balassi Bálintot is, akiről költő barátja, Rimay János a következőket írta:

*Látván szép hazámnak, hogy kiki oltalmára,
Fegyvert készít, s megyen meg szabadulására,
Szívem repös, vidul, s csak nem lábra indul,
Olly vig minden javára...*

*Már útra indulok Duna mellett le menvén,
Vég Esztergom alá, kinek most kőfala
Römeg álgyúkkal töretvén...*

Elfoglalták a támadók a Szt. Tamás-hegyi erődítményt, s az ostromágyúk rést ütöttek a vízi város falán. Ekkor – elhamarkodottan – rohamot rendeltek el. A törökök legjobb embereiket állították a falakra, s keményen védekeztek. A szerencsétlen roham százak életét követelte, de az a legfájdalmasabb, hogy köztük volt a kor legnagyobb magyar költője, Balassi Bálint is. A haldokló poéta búcsúját Rimay János foglalta versbe:

*Ihon édes hazám
Ez a jele, hogy szán
Életem igen téged,
Hogy vérem hullását
Az kit két szemed lát
Nem kíméltem tőled,
S jobb immár meghalnom,
Hogy nem búdat látnom
Vagy elszöknem mellőled.*

1595-ben ismét megkísérelték az ostromot. Elsősorban az energikus és kiváló hadvezér, a magyarokat különösen kedvelő és megbecsülő Karl Mansfeld érdeme, hogy az erőfeszítéseket siker koronázta.

A törökök először 1604-ben próbálkoztak meg a Buda oltalma szempontjából kulcsfontosságú erősség visszaszervezésével. Ám a hős védők egy hónapi kemény ellenállásán megtört az erejük. A következő esztendőben – meglepetésszerűen – újra Esztergom lett a török hadicélpont. Ezúttal is több mint egy hónapig kitarzott az őrség, de végül a török kerekedett felül, s a megmaradt védők kénytelenek voltak megadni magukat. A védelmi hibákat a bécsi katonai törvényszék keményen és kegyetlenül megtorolta: hetven katonát ítéltek halálra, s akit kézre keríthettek, azt fel is akasztották.

Újra török vár lett Esztergom, a minaretekből müezzín hívta imára a hívőket, a „virágzó és díszes” város fürdőiben fölüdülhetett a fáradt utazó, a várat és a várost őrség vigyázta.

1683 őszén a Bécs alatt döntő győzelmet aratott szövetséges német–lengyel sereg a Duna mentén nyomult előre. Az Esztergommal átellenben lévő erődítmény – Párkány – előtt azonban csaknem végzetes vereséget szenvedett a lengyel sereg elővédje (Sobieski János lengyel király csak lova gyorsaságának köszönhette megmenekedését). A megismételt támadás azonban már fényes, mindent eldöntő sikert hozott.

A Dunán átkelő hadak meglepően gyorsan, kevesebb mint egy hét leforgása alatt készítették megadására a várat. Török parancsnokát, Ibrahimot gyávasága miatt megfojtotta a dühös nagyvezír, ám nem sokkal élte túl, mert bécsi kudarcáért ő is megkapta a selyemzsinórt.

A törökök azonban ezzel még korántsem adták fel az Esztergom birtoklásáért másfél száz éve folyó harcot. 1685-ben megpróbálkoztak a visszafoglalásával; azonban hármassal kudarc érte őket: nem hozott sikert az ostrom, döntő vereséget szenvedtek Tátnál, s ráadásul a Habsburg császári sereg Érsekújvárt is visszafoglalta tőlük.

(Forrás: Csorba Csaba: Regélő váraink,

ld. még <http://forumhungaricum.hu/kulturkincs/ahol-agyekon-lottek-a-szoknyapecer-koltot/>)

Győr

Ahol megszólalt a vaskakas

Győr várának híre-neve a török időkben volt a legnagyobb. Bármennyire igyekeztek is építeni, erősíteni, mégis török kézre került. A sikernek az iszlám hívei módfelett örültek, a hagyomány szerint az egyik toronyra szélkakast erősítettek, s fennhéjázva emlegették: akkor lesz Győr ismét a magyaroké, ha a vaskakas megszólal. Azonban még négy esztendő sem ért meg a török uralom, mikor egy márciusi hajnalon szörnyű robbanásra ébredtek a magabiztos és fennhéjázó hódítók. A bedöntött kapun át csak úgy özönlött a várba a magyar huszárság, hajdúság meg a német gyalogság. A törökök dühödten, fogcsikorgatva védekeztek, úgy, ahogy az ágyból kiugrottak, félig ruhátlanul. Harcoltak minden eszközzel. A küzdelem kimenetele sokáig kétes volt, mikor egyszerre csak – a törökök legnagyobb rémületére – „megszólalt” a vaskakas. Egy magyar vitéz mászott fel a toronyra a kakas mellé, s felharsanó trombitája úgy hatott, mint a hajnali kakaskukorékolás. A törökök közt erre kitört a pánik; az elszánt támadó hadak véres harcban diadalmaskodtak.

A 15. század közepén erődítményi megújultak; egyelőre sehonnan nem fenyegette ellenség. Megváltozott azonban 1526-ban a helyzet. Szulejmán szultán portyázói a mohácsi csata után egészen Győrig hatoltak és pusztítottak, majd 1529-ben erre vonult a szultáni sereg Bécs felé. A Ferdinánd király kezén lévő vár kapitánya, Lemberg Kristóf nem merte az ellenállást megkísérelni, inkább felgyújtotta, miután csapatával kivonult, A törökök ugyan birtokukba vették, de Bécs alól elvonulva nem hagytak őrséget benne.

Ferdinánd király belátta, hogy a bécsi utat védő Győr korszerű megerősítése halaszthatatlan feladat. 1537-ben kezdődött meg az a nagyszabású munka, amely jórészt olasz hadmérnökök (Pietro Ferrabosco, Francesco Benigno stb.) vezetésével fél évszázadon keresztül tartott. Az új erődítmény a várost és a várat egyetlen, osztatlan rendszerben olvasztotta össze. Egyébként is a püspökvár oly kicsiny volt, hogy elfért mindenestől az északnyugati bástyában. A város átépítése, a mai is meglévő saktábla alaprajzú utcahálózat kialakítása egy váratlan katasztrófa, az 1566. évi tűzvész utáni újjáépítés következménye.

Az 1590-es évek elejére a főbb védőművek kiépítése nagyjából befejeződött. A folyó kanyarulatában állt a régi várat magába foglaló Kastély bástya. Attól délre a folyó partján a vele egybeépült Storza-félbástya emelkedett, majd a Bécsi kaputól délre a Magyar bástya állt. Folytatta a sort a Császár bástya. Ennek a közelében nyílt a Fehérvári kapu, majd újabb sarokbástya, az Új bástya következett. A keleti oldalon a Közép bástya és a Szentdombi bástya erősítette a szögben megtörő falat, végül a Duna-bástya és a Duna kapu zárta a sort.

A tizenöt éves háború kezdetén (1594-ben) olyan dolog történt, amire senki sem számított: a magyar végvárrendszer büszkeségét, talán legerősebb erődítményét elfoglalták Szinán nagyvezír török csapatai. Igaz, hogy ehhez több mint egy hónap kellett, meg az, hogy a felmentésre alkalmas had mindezt tétlenül szemlélje, továbbá az sem elhanyagolható tényező, hogy az erődítmények építése nem fejeződött be, azonban az „enyhítő körülményeket” a kortársak nem vették figyelembe. A császári udvar mindenáron bűnbakot keresett, hadbírósaági ítélet után hát lefejezték a hősiesen harcoló várparancsnokot, Hardegg grófot – mint árulót! A tehetetlen késlekedők lelkiismerete ezzel megnyugodott...

Győr fontosságával tisztában volt a király hadvezetés, nem hagyhatták hosszú ideig ellenséges kézen, ezért három esztendővel később, 1597 szeptemberében Miksa főherceg vezetésével tekintélyes ostromló sereg nézett farkasszemet a törökökkel. Azonban alig telt el néhány nap, a Budáról induló török felmenő hadak hírére az „óvatos” Miksa elvonult.

Pálffy Miklós komáromi magyar főkapitány kockázatos, bár gyors sikerrel kecsegtető módot eszelt ki Győr megszerzésére. Schwarzenberg Adolffal, Bécs parancsnokával együtt a legnagyobb titokban indult el a kisdud csapata. Kikémlelték, hogy Győr védőserege éppen akkor igen kis létszámú, s azok sem sokat törődnek a biztonságos őrködéssel. Néhány töröknek öltözött magyar huszár éjjel a Fehérvári kapuhoz ment, s beszédbe elegyedett (természetesen török nyelven) a kapuórséggel, azt állítva, hogy egy nagyobb török egység elővédjei. Közben társaik egy óvatlan pillanatban a kapura erősítették az előkészített robbanószerkeket, a petárdát. Egyszerre iszonyatos dörej rázta meg a levegőt. A kapu felrobbant, szabaddá vált az út. Az ágyból kiugrott, félig ruhátlan törökök őrjöngő dühvel rohantak a beözönlő hajdúkra. Ali, a vár parancsnoka testőreivel a réshez rohant és tigrisként viaskodott. Már-már a törökök visszanyomták a behatolt csapatokat, amikor a lóról leszállt huszárság is beleavatkozott az utcai harcba. Mire reggel lett, a várban már csak halott vagy fogoly törököt lehetett látni. Elfogták Alit és lefejezték. Az ő élete egyébként sem lett volna hosszú, ha megmenekül is, hiszen a vár elvesztése miatt bizton számíthatott volna a szokásos „jutalomra” – a selyemzsinórra.

A visszafoglaláskor a Fehérvári kapun kívül leginkább a Szentdombi bástya sérült meg, mert az odaszorult janicsárok, mikor látták már, hogy a harc reménytelen magukkal együtt berobantották.

A 17. században már nem háborgatta hadsereg Győrt, egyedül a városban tomboló 1647. évi tűzvész okozott károkat. 1683-ban a Bécs ellen vonuló török sereg sem kísérletezett ostromával.

(Forrás: Csorba Csaba: Regélő váraink,
ld. még Illés György: Végek dicsérete,

<https://varlexikon.hu/gyor>
<http://forumhungaricum.hu/kulturkinacs/var-millio-teglabol/>)

Kanizsa

Szigetvár 1566-os eleste után Kanizsa vára a Mura és a Balaton között újonnan létrehozott védelmi vonal főkapitányi székhelye lett. A várat 1568-ban a király, Habsburg Miksa szerezte meg, miután elcserélte azt Csejte váráért és a borsmonostori apátságért özvegy Nádasdyé Kanizsai Orsolyával és fiával. Ekkor döntés született modern erőddé alakításáról is. Több változat közül a Haditanács Pietro Ferabosco tervét fogadta el, aki a régi várat is magába foglaló, annál mintegy két és félszer nagyobb alapterületű, a mocsárral és vizesárokkaal övezett ötszögű erődítményt tervezett. Az ötszög alakú új vár két részből állt, a keleti fele magába foglalta a régi várat, míg a nyugati, másfélszer akkora rész teljesen újonnan épült a lecsapolt mocsár területére. A vár két felét vizesárok választotta el, a sarkokon újolasz bástyákkal. A várnak két kapuja volt, az eredeti helyén maradt Szigetvári, és a nyugat felé nyíló Bécsi kapu. A tulajdonképpeni építkezés 1570-ben indult, és 1587-ig, bizonyos részeiben 1590-ig tartott, de a nyugati várrész kiépítése teljesen nem fejeződött be.

1600-ban a törökök 43 napos ostrom után elfoglalták Kanizsa várát. Ibrahim nagyvezér a mintegy 48 ezer főre becsülhető seregével Eszék felől, Lala Mohamed ruméliai beglerbég pedig Buda alól elindult Kanizsa ellen. Ibrahim Babócsa, Berzence, Lala Mohamed pedig Bolondvár, Lak és Kiskomár elfoglalása után szeptember 8-án vert táborát Kanizsa alatt. 11-én lövetni kezdték a várat, amit Georg Paradesiser főkapitány vezetésével, mintegy kéthónapi munícióval és élelmiszerral ellátva 800 főnyi őrség védett. Tíznapos ágyúzás után, amely nem sok eredményt hozott, a törökök a környékbeli paraszttal megkezdték a mocsár betöltését. Az első közvetlen roham szeptember 25-én történt, majd ugyanennek a napnak az éjszakáján, valószínűleg baleset következtében felrobbant a vár löporraktára. A védők ezután már csak a felmentő seregben bízhattak. Ez szeptember 18-án indult Győr alól Mercoeur herceg vezetésével. Október 5–12. között folytatott hadműveleteik azonban kudarcba fulladtak és 13-án, folyamatosan harcolva visszavonultak. Miután október 20–21-én elfogyott a vár védőinek lőszer, a törökök pedig betöltve az árkokat, már a falak tövében voltak, a védők egyezkedni kezdtek az ostromlókkal. Október 22-én, katonáinak követelésére a főkapitány a feladás mellett döntött. Paradeisert, társaival együtt ezután bíróság elé állították és Bécsűjhelyen kivégezték.

A török alatti időkben fő vonalaiban megmaradt a Ferabosco-féle vár, de annak keleti felét, a régi vár területét átalakították. Az É–D tengelyű terület nyugati oldalának sarkaira is szabálytalan újolasz rendszerű bástyákat építettek. Ez volt a tulajdonképpeni török kori vár. Az egykori erőd nyugati részéből elővárak alakítottak ki oly módon, hogy a korábbi kötőgátat elbontva széles vízesárokkal választották el azt a vártól. Ezt az ék alakú, a vár felé nyitott elővárakat Topraklik külvárosnak nevezték. A vár és az elővár területét sűrűn beépítették. (Emeletes házak épültek, két fürdő és medresze, török iskola működött a dzsámi mellett.)

Kanizsa várának 1600-as elfoglalása után többször megpróbálták visszafoglalni azt. 1601-ben az 1600-as felmentési kísérletben kudarcot vallott Mercoeur herceget Székesfehérvárról, Ferdinánd főherceget pedig stájer és itáliai hadakkal küldték a vár visszavételére. Az összegyűlt nemzetközi haderő mintegy 30 ezer embert számlált, az ágyúk létszáma 50–100 között volt és 6000 lövedéket vittek magukkal. A török védők száma ezer körül volt. Az ostromló had szeptember 10-én ért Kanizsa alá, 18-án pedig már körülzárták azt. Bár a tüzérség eredményes volt, a várat gyakorlatilag rommá lőtték, maga az ostrom lassan haladt, miután nehezítette azt az élelmiszerhiány és a rossz időjárás. Csak október 28-án került sor az első, sikertelen rohamra. A táborba hiába érkezett meg Fehérvár alól november 14-én további 7000 főnyi segítség, a november 15-én éjjel kitört hatalmas hóvihárban 3000 ember egyszerre megfagyott. A sereg november 17-én, ágyúit hátrahagyva rettenetes körülmények között, különböző irányokban elmenekült Kanizsa alól. Konkrét adatok csak a pápai hadsereg veszteségről vannak. Itt a 10000 katonából 3500 maradt életben. A török források 42 ágyú zsákmányolásáról és 6–7000 levágott ostromlóról szólnak.

1664-ben Zrínyi Miklós tett balul sikerült próbálkozást Kanizsa visszafoglalására. Zrínyi a sikeres téli hadjárat után, amellyel elvágta a kanizsai török utánpótlási vonalait, még februárban megkezdte Kanizsa ostromának előkészítését. Egy idejében induló ostrom biztos sikert ígért. A királyi döntés elhúzódnása, majd a parancsnokság kérdésében folytatott huzavona azonban elodázta a csapatok felvonulását és az ostromeszközök is későn érkeztek meg. Így az ostrom az ideálnál hónapokkal később kezdődhetett csak. Zrínyi 7400 fős magyar és horvát hada, Strozzi 7000 fős császári csapata, a Hohenlohe vezette 5000 fős rajnai szövetségi had és az 1200 fős

bajor csapat Új-Zrinyivár felől érkezve 1664. április 30-án kezdte meg Kanizsa ostromát. Az élelmisszerhiánytól szenvedő török védők létszáma 1400 fő volt. A tüzérség bizonyos egységeinek késése, és a lövegek minősége miatt a tervezett rohamokat nem tudták megkezdeni. Közben május 23-án a várból kitörő védők felgyújtották a nyugati parti táborát, a május 8-án Belgrádból elindult török felmentő sereg 22-én már Szigetvárnál vert táborát. Zrínyi ugyan még egy rohamot előkészített, de a két-háromszoros túlerőben lévő török sereg május 29-én Babócsát, 30-án pedig Berzencét elfoglalva megérkezett. Az ostromlók táborában pánik tört ki, és a hadianyagot hátrahagyva Új-Zrinyiváron keresztül a Muraközbe vonultak vissza.

Az ostromok között a sikert az 1690-es év hozta meg, Kanizsa vára felszabadult a 90 éves török uralom alól. Ekkorra már a Kanizsai vilajet területének jó részét elveszítette és az ország felszabadítását célzó háború mellékes irányává vált. Bár már 1686-ban tervezték Kanizsa blokádját, erre csak Székesfehérvár 1688-as elfoglalását követően került sor. Ekkor Batthyány II. Ádám dunántúli főkapitány új feladatául azt kapta, hogy akadályozza meg a kapcsolatot Kanizsa vára és a török birodalom között. A tulajdonképpeni körülzárásra, a szoros ostromzárra 1689 januárjában került sor. Ekkor kapitulált Szigetvár, ezzel Kanizsa az egyetlen török sziget maradt a Dunántúlon. A vár helyzete, török szempontból reménytelen volt, ennek ellenére csak 1690. március 16-án kezdődtek el a tárgyalások a vár feladásáról. Március 23-án jött létre a megállapodás, a kapitulációra pedig, a bécsi szentesítése után, 1690. április 13-án került sor. Az egyezmény értelmében a védők bántatlanul, kézfegyvereiket megtartva, biztosított szállítóeszközökön és fegyveres kísérettel a Török Birodalomba távozhattak. A blokád kezdetekor 4000 főnyire becsült lakosság létszáma a szökések és az éhínség miatt azonban időközben alaposan megcsappant. A különböző források 600 és 1600–1700 közöttire becsülik a kivonulók létszámát. Az erősség tehát ismét királyi tulajdonba került. Ekkor még helyőrséget telepítettek a várba, 1702-ben azonban a katonai jelentőségét veszített várat királyi parancsra lebontották.

(Forrás: <http://www.kanizsavar.hu/irasos-anyagok/144-kanizsai-var-tortenete.html>,
ld. még <http://forumhungaricum.hu/kulturkinacs/a-kapitany-fejet-vettek-a-var-feladasaert/>)

Komárom

Komáromot egyetlenegyszer sikerült elfoglalniuk a törököknek. 1529-ben, amikor Szulejmán szultán Bécs ellen vonult. Ehhez hasonló ostrom azonban csak Tata esetében fordult elő. Történt ugyanis, hogy a komáromi bíró – mivel szerette volna a pusztítástól megkímélni a várost, elment a szultán táborába, s ott azt bizonygatta, hogy a komáromiak nem Ferdinánd, hanem János király hívei, hagyják őket bántalanul. Visszatérve a török táborból a komáromi vár kapujához ment, odahívatta a kapitányt, s arra kérte, adja föl a várat. A parancsnok, azonban mint ellenséggel traktáltót elfogatta, vasra verette s a nagy toronyba csukatta. Azt hihetnők, hogy ezután az őrség lázasan készülődni kezdett a szultáni had méltó fogadására, a hősi ellenállásra. Ennek azonban éppen az ellenkezője történt: éjnek éjadán szép csendesen megszöktek. De úgy intézték a dolgot, hogy a látszat azt mutassa, mintha helyben maradtak volna: a kapu bezárva, a falon ágyúk. Nem sokat kellett várni, másnap megindult a török roham. Húszezer muszlim kelt át a Dunán, és három órán keresztül lötték a várat, nem is sejtve, hogy benne a vasra vert

városbírók kívül egy lélek sincs. Aztán megindult a roham, s gyorsan kiderült, mire – és kire – pazarolták feleslegesen a puskaporukat...

1526 után, mint a fontos vízi út védője és szemmel tartója, a dunai naszádos flotta központja, egyre nagyobb szerephez jut. Szerencsére a törökök 1529-ben nem hagytak őrséget az üresen maradt várban, így a történeteken okulva volt idő megerősíteni. Szulejmán 1532. évi újabb, Bécs ellen irányuló hadjárata elodáztatatlanná tette Komárom átépítését. A következő esztendőben meg is kezdődtek a nagyszabású munkák.

Komárom lett a Buda és Esztergom ellen irányuló támadások kiindulópontja a két király csatájában. 1541-ben itt gyülekezett, innen indult Buda alá, szerencsétlen hadivállalatára Roggendorf vezetésével a német sereg. 1543-ban a komáromi naszádosok vittek segítséget az esztergomiaknak, áttörve a török ostromzárát, az érseki központ elestét azonban nem tudták megakadályozni. Esztergom, majd Tata török kézre kerülése után Komárom fontossága még inkább megnőtt, főleg azt követően, hogy a Duna északi partján – Esztergommal átellenben – is erődítményt emeltek a törökök, s a hajóhídon átkelve egyre rendszeresebbé váltak portyáik a Dunától északra fekvő részeken is.

1544-ben indultak meg Komárom nagyarányú erődítési munkái, melynek során közel másfél évtized alatt csaknem tucatnyi építész – jórészt olaszok – vezetésével a várat egy széles és mély csatornával elvágták a Csallóköztől, szigetet alkotva, s kiépítették az „Öregvár” olaszbástyás ötszögét, nyugati – a Vág-torkolat felé néző – részét elnyújtottan, ékszerűen keskenyre. A vártól keletre fekvő város alkotta az első vonalat, de ennek egyelőre csak kezdetleges védőművei voltak, bár Carlo Theti olasz várépítő mérnök már 1570-ben felvetette e védővonal megépítését. Ugyanekkor vizsgálta meg Orban Süess várfelügyelő építész az Öregvár falait, és súlyos hiányosságokat állapított meg. A nagy dunai árvíz miatt ugyanis a falak egy része ledőlt. Süess vezetése alatt aztán 1572–1592 között épült újjá az Öregvár.

Alig készült el, máris komoly erőpróbát kellett kiállnia: 1594-ben, amikor a megghiúsult esztergomi ostrom után visszavonult a királyi sereg, megindult a török ellentámadás, melynek során elesett Tata, majd szeptember végén Győr. A nagyvezír nem elégedett meg e jelentős sikerekkel, hanem a pillanatnyi fölényt szerette volna még inkább kihasználni, s Komáromot is ostrom alá vette. A vár nem volt kellően ellátva, sem elegendő őrség, sem elegendő élelem és hadianyag nem volt benne. Pálffy Miklós a hiányokat az utolsó pillanatban tudta csak pótolni. Október 6-án a török lovasság már Komárom alatt nyargalászott, a tatárok pedig előzőnlőtték a Csallóközt. A nagyvezír megadásra szólította föl Braun komáromi főkapitányt, ő azonban ezt határozottan visszautasította. A törökök megkezdték az ostromsáncok építését, keményen lőtték a várat, roham rohamot követett. A védők azonban minden próbálkozást visszavertek. Mikor a főkapitány – aki a lábán sebesülést szenvedett – értesült a felmentő hadak gyülekezéséről, lelkesítő beszédben buzdította a védőket további kitartásra. Másnap az alkapitány vezetésével sikeres kitörést hajtottak végre, a török aknászokat levágták, gazdag zsákmánnyal tértek vissza. Október 24-én a törökök – beismerve a kudarcot – megkezdték a visszavonulást; 28-án három ágyú és sok poggyász hátrahagyásával utóvédjük is elvonult. Az alkapitány vezetésével ismét kitörték a védők a várból, s elfoglalták a tárbort. A várt felmentő sereg valójában el sem mozdult Pozsony vidékéről, pedig általános vélemény szerint gyors előnyomulással akár Győrt is visszafoglalhatták volna.

1595-ben Esztergom elfoglalásával, majd a jól szervezett petárdás akció eredményeként Győr visszaszerzésével Komárom helyzete lényegesen javult; igaz, Esztergom egy évtized múltán ismét török kézre került...

(Forrás: Csorba Csaba: Regélő váraink,
ld. még <http://forumhungaricum.hu/kulturkincs/var-a-duna-mindket-partjan/>
<http://www.erod.hu/erodrendszer/az-erodrendszer-toertenete>)

Kőszeg

Kőszeg néphagyományai, mondái és legendái leginkább az emlékezetes 1532. évi török ostromhoz kapcsolódnak. Az ostrom emlékét őrzi a Szt. Lénárd-kápolna, amely – a közhit szerint – ott állt, ahol 1532-ben Ibrahim nagyvezír sátora.

A hagyomány szerint, amikor a török a döntő, utolsó rohamot indította a város ellen, s már többen feljutottak a falakra, betörték a városba, a templomokban és környékükön jajveszékélő asszonyok és gyermekek hangjától úgy megrémültek – azt hitték, erős tartalék csapatoktól származik a zaj –, hogy pánikba estek és megfutottak; így menekült meg a város és a vár.

A mohácsi vész, a két király harca különösebben nem éreztette hatását Kőszegen, amely távol esett a fő hadszíntértől. 1532-ben azonban a kicsiny vár (területe mindössze 0,3 ha; összehasonlításként: a pécsi vár 3,1 ha, Veszprém 2,9 ha, Eger 1,8 ha) és a mini város (területe mindössze 4,9 ha; összehasonlításként: Bártfa 15 ha, Esztergom 32 ha, Kassa 36 ha, Pécs 67,5 ha) egy csapásra az európai érdeklődés homlokterébe került.

1532. augusztus 5-én megérkeztek a török szultáni sereg előőrsei Kőszeg alá, s néhány nap múlva – sikertelen, megadásra való felszólítás után – megkezdődött az ostrom. Augusztus 28-án kelt levelében Jurisics Miklós, a védelem irányítója többek között a következőket írta Ferdinánd királynak: „Tíz felszerelt lovassal és huszonnyolc huszárral érkeztem ide... felségedhez készültem... a várat pedig... egy derék nemesemberre bízom. Amikor aztán felismertem, hogy a török császár meg akar minket ostromolni... akár el is vonulhattam volna innen, de nem akartam, inkább a halált választottam. Más hadinépem azonban a hozzám menekült nyomorult, szegény parasztokon kívül nem volt. köztük sem találtam hétszáznál több hadra fogható embert kezdetben, mostanra pedig a felénél is kevesebben maradtak. Ezért minden szolgámnak megparancsoltam, hogy kezébe kardot és puskát vegyen... mindössze száz font puskaanyag volt, ezért saját költségemen háromszáz aranyért puskaanyagot vásároltam, mert meg akartam tartani a várost. A vár ugyanis a városfalakon belül áll, s ameddig a város tartja magát, addig tartható a vár is, de tovább nem...”

A törökök a kicsiny vár és város ellen – eleinte megfelelő tüzérségi előkészítés nélkül – egymás után indították rohamaikat; a kőszegiek azonban valamennyit visszaverték. Aztán megpróbáltak alkudozni, de nem tudtak Jurisicsal megegyezni, mert nem volt hajlandó feladni a várat, vagy egyéb súlyos feltételeket teljesíteni.

Megindult a döntő roham. Úgy tűnt, a túlerő diadalmaskodik. Már nyolc zászló lengett a falakon, a korszak védősereg sok halottat vesztett, maga Jurisics is megsebesült. Az erők végső megfeszítésével azonban mégis sikerült a törököket kivenni, s végül a szultáni hadvezetés

megelégedett a jelképes megadással (egy török zászló kitűzésével) s elvonultak a vár alól. A kőszegiek a diadal emlékére azóta mindennap 11 órakor meghúztatják a város templomaiban a harangokat; a hagyomány szerint ugyanis ekkor vonult el Kőszeg alól az utolsó török csapat.

A súlyosan sérült város falainak kijavítása hosszú évekig tartott, mert az első felbuzdulás és ünneplés után a kőszegiek csak minimális segítséget kaptak.

(Forrás: Csorba Csaba: Regélő váraink)

Szigetvár

Szigetvár híret-nevét egyfelől Zrínyi Miklós, a hadvezér 1566. évi hősi helytállásának és vértanúhalálának köszönheti, másrészt a várnak méltó emléket állított a másik Zrínyi Miklós (a dédunoka) Szigeti veszedelem című eposzával.

1526 után, a török előretörésével Szigetvár szerepe egyre fontosabbá vált. Török Bálint előbb János király, majd Ferdinánd, végül ismét János híve. 1530-ban eredménytelenül ostromolták az akkor Habsburg-párti Bálint úr várát János király hadai.

Buda török kézre kerülése és Török Bálint héttoronyi fogságba hurcolása megrendítette a Török család helyzetét. Tinódi Lantos Sebestyén, Bálint úr hú lantosa két versben is megénekelte kenyéradó gazdájának szomorú sorsát.

Török Bálint felesége 1543-ban átadta a várat Ferdinándnak. Pécs és Siklós 1543-ban török kézre kerülése után szigetvár fontos véghely, a Dél-Dunántúl legfontosabb erőssége, amelyet igyekeztek kiépíteni, megerősíteni. A szigeti végbeli vitézek számos sikert értek el a törökellenes harcban; portyáikkal állandó rettegésben tartották a török várak őrseit, a Dél-Dunántúl töröknek hódolt települései lakosaitól is behajtották az adót, megakadályozva a törökök kizárólagos, feltétlen uralmát.

1555-ben a Szigetvártól nyugatra fekvő Somogy megyei várakat foglalták el a törökök, majd a következő esztendőben Ali budai pasa egyenesen a Horváth Márk kapitány védte Szigetvár ellen indult. A magyar és horvát vitézek hősiiesen védelmezték a várat egészen addig, míg Zrínyi Miklós és Nádasdy Tamás Babocsa megtámadásával el nem vonták a török erőket Sziget alól. A török ostromzár megszűnése lehetővé tette, hogy a védők rohammunkában kijavítsák a falakat, szétrombolják a török ágyúállásokat, így Ali pasa, reménytelenek látva az ostrom újbóli elkezdését, eredmény nélkül vonult el.

A következő esztendőkből olasz hadmérnökök vezetésével erősítették a falakat, amelyeknek csak kisebb része készült kőből, nagyjából föld-fa palánkok épültek. A város előtti sziget (Újvárost) is palánkkal kerítették, így a várral és az óvárossal együtt három védelmi egység alakult ki. 1561-ben Zrínyi Miklós dunántúli főkapitány lett egy személyben Szigetvár főkapitánya is.

1566-ban az egyik török had az alföldi Gyulát, a másik, a főserég, az agg Szulejmán szultán vezetésével Szigetvárt vette ostrom alá. Zrínyi viszonylag csekély számú, mintegy 2300 főnyi védőserege több mint félszázezer ostromló haddal vette föl a küzdelmet. Zrínyi és vitézei elhárították, mindhalálig helytállnak, miként dédunoka, Zrínyi Miklós írja a Szigeti veszedelem című eposzában:

*Ez a hely s ez a vár légyen dicsőségünk,
Avagy madár gyomra mi koporsóhelyünk.
Mindenképpen emberek s vitézek legyünk,
Úgy marad meg örökkén az mi szép hírünk.*

Először elesett az Újváros, ahol a védők (főleg a visszavonulásnál) sok embert vesztek. Aztán az Óvárost is feladni kényszerültek, s egy robbanás meg az erős tűzvész rövidesen a külső vár elhagyására készítette őket. A csöppnyi belső várat nem lehetett tartani. Zrínyi és társai csak a sanyarú rabság vagy a hősi halál között választhattak. A kapukat megnyitva a kisdéd csapat megrohanta a tengernyi ostromló sereget. Karddal a kezében esett el Zrínyi, s vele szinte egy szálíg elhullottak a reménytelen küzdelemben magyar és horvát katonái. Még órákig kitarítottak azok, akik a toronyba menekültek, míg végül az egész vár a törököké lett, de drágán fizettek érte, mert felrobbant a puska és százával lelték halálukat az óriási detonációtól az iszlám harcosai. A közel másfél hónapig tartó ostromban a török sereg megtizedelődött; meghalt, nem érte meg a véres diadalt a „világhódító” szultán sem.

1689-ben hosszas ostromzár után véráldozat nélkül sikerült a császári seregeknek Szigetvárt visszafoglalniuk.

A várnak később már nem volt katonai szerepe; a Rákóczi-szabadságharcban nem ostromolták. A katonaság azonban csak a 18. század végén költözött ki belőle.

(Forrás: Csorba Csaba: Regélő váraink)

Tata

1526-ban a megválasztott magyar király, Szapolyai János kezére került a vár: Ráskay Gáspár foglalta el számára, Komárommal együtt. 1527-ben azonban az ellenkirály Habsburg Ferdinánd hadserege ezt is könnyűszerrel hatalmába kerítette. 1529-ben a Bécs ellen vonuló Szulejmán szultán foglalt el, és átengedte János király birtokába.

Jelentősége Buda török kézre kerülése (1541) után nőtt meg, amikor Komárom előváráként a Duna menti hadi utat ellenőrizte, és törökök Győr felé történő portyázását kellett megakadályoznia.

1543-ban az őrség meg sem kísérelte védeni a török ostromló sereggel szemben. A törökök a várat nem akarták megszállni, viszont igyekeztek használhatatlanná tenni. Elvonulásuk után azonban Ferdinánd király parancsára újra helyreállították. 1545-ben Tasso Hannibál parancsnoksága alatt az őrség az első felszólításra feladta. A kapitány ezért a fejével lakolt.

Nemsokára azonban ismét magyar kézen találjuk. Az 1550-es években a leginkább veszélyeztetett nyugati oldalát, a hegyről jól lőhető falszakaszt erősítették meg. Az északnyugati sarkon egy nagy kerek rondella, a tóparton, a délnyugati sarkon pedig egy olasz rendszerű nagy bástya épült. Mindez azonban hiábavalónak bizonyult egy súlyos katonai mulasztás miatt: 1557. május 1-jén ugyanis Hamza esztergomi bég éjszakai rajtaütése készületlenül érte a várbelieket. Eszéki János kapitány magánügyben lovasai kíséretében Komáromba ment. A várban

maradt kisszámú gyalogság pedig vígan mulatozva lerészegedett, nem fordított gondot az örökösre. Kémei révén Hamza bég mindezt jól tudta. Háromszáz törökkel megmászatta a palánkot, ahol a várban nem férő barmokat tartották, majd a várfalat is megmászta, és nagy lármát ütöttek. A zajra megrohanta a várat a Hamza vezette főszereg is. Az álmukból fölserkenő katonák nemigen álltak ellent, a török túlerő mindenkivel végzett. Alig néhányan tudtak futva Komáromba menekülni. Eszékinék a vár elvesztése a fejébe került.

Béke idején történt a dolog, Ferdinánd király isztambuli követei feladatuk kapták, hogy tiltakozzanak a várfoglalás ellen, és Tata visszabocsátását kérik. A szavakra a török azonban nem adott semmit; amit fegyverrel szerzett, csak fegyver által lehetett elvenni tőle. Erre az 1566. évig várni kellett. Június elején Arszlán budai pasa seregei még Palota várát ostromolták, a hónap közepén azonban változott a helyzet. A törökök menekülésszerűen elvonultak, Palota hős védője, Thury György pedig Nicolas Salm győri kapitánnyal együtt előbb Veszprémet foglalta vissza a törököktől, majd június 5-én Tatát. A hegyről, nyugat felől lőtték a várat, majd a rést megrohmozták. A maradék védők a belső várba szorultak, de látva kilátástalan helyzetüket, megadták magukat. Arszlán pasa sikertelen palotai vállalkozásáért, melyet ráadásul Veszprém és Tata elvesztése követett, selyemzsinórt kapott a Szigetvár alá érkező szultántól.

Tata várát a visszafoglalás után Giulio Turco itáliai hadmérnök felmérte, Orban Suess német hadiépítész pedig elkészítette erődítésének tervét, amelynek lényege a keleti oldalon építendő két olasz típusú bástya, a belső vár túlságosan magas tornyainak és falainak visszabontása egy emelettel, s két (szögben megtörő) falszakasz kiegészítése.

Suess Tata katonai értékét helyesen határozta meg, amikor a következőket írta jelentésében: „Úgy találtuk, hogy a vár még nagy költséggel sem építhető fel erősséggé, mert a helye nem olyan természetű, a helységhez közel, vagy 60-70 ölnyre az ároktól egy 153 ölnyi magas hegy emelkedik, melyen az ellenség tábort üthet, ami a várat veszélyeztetné, a vár a helyszín alkalmazhatóságánál fogva nem is nagyobbítható kellően. Mivel azonban tudvalevőleg az ellenség, amikor a várat bírta, innen gyakran rabolt és nagy kárt okozott, naponkinti Komárom és Győr felé és a környékre való portyázásával, elfogta a szőlőkben dolgozó jobbágyokat, ami most nem lehetséges, mert a mondott vár felséged van, és Győr városának, Komárom várának jó elővédjéül szolgál, a várat alázatos véleményünk szerint nem kell ilyen rossz állapotban hagyni, de meg kell erősíteni és ki kell javítani, hogy helyőrségbeliek tarthassák magukat benne az ellenség ellen.”

Megkezdődtek az építkezések. Ferrando Zamaria Spezie di Casa kapitány tevékenységét örzi a tóparti egyik bástya, az őt követő és Tatán elhunyt Rosenberg kapitány pedig a tóparti másik bástya, a Rosenberg bástya. Az északnyugati bástyát, amely sajátos formája miatt kecskeszakkállra emlékeztetett, Kecské bástyának nevezték el.

1594 tavasza a királyi csapatok győzelmeit hozta. Esztergom sikertelen ostroma azonban a nyár közepén a török ellentámadásra nyújtott alkalmat. Tatát ekkor Paksy György kapitány védte – mindössze 320 emberével. Szinán nagyvezír erős hadának csak két napig tudtak ellenállni, július 13-án kénytelenek voltak feladni.

1597. március 21-én Pálffy Miklós csellel próbálta kézre keríteni Tata várát. Sötét este volt, mikor Pálffy három, töröknek öltözött és törökül is jól beszélő lovasa a tatai vár kapujához ért két szekérrel. Azt mondták a kapuőröknek, hogy győriek (közben 1594-ben Győr is török kézre került), és élelmet hoztak Budáról. A kapuőrök természetesen éjszaka nem engedhették őket

be, azt válaszolták, várják meg a reggelt, akkor beszélnek a béggel. Közben a többi ember a szekereket közelebb vitte a kapuhoz, azzal indokolva, hogy így nagyobb biztonságban vannak a kóborló hajdúktól. A törökök figyelmét elterelve aztán beállították a petárdát, amely szétrombolta a kaput. Még fel sem ocsúdtak a meglepett örök, amikor a közelben rejtőzködő magyar és német gyalogosok már a nyakukon voltak. Elkeseredett kézitusa kezdődött. Az egyenlőtlen harc nem tartott sokáig, a vár Pálffyék kezére került.

Alig fél esztendeje állomásozott ismét magyar őrség a tatai várban, amikor újabb ostrom következett, Szaturdszi Mehmed pasa támadta meg. Vajda Kristóf parancsnoksága alatt mindössze másfélszáz főből állt az őrség. Komáromból várták a segítséget, s mivel nem jött, éjnek idején, rejtékúton kimenekültek a várból. Másnap a törökök három órán keresztül lőtték a várat, s csak akkor hagyták abba az üres építmény bombázását, amikor egy rabságban lévő török nő, akit a magyarok otthagytak, kiszabadulva börtönéből tudatta az ostromlókkal a védők távozását. A győztesek örömébe nemi öröm is vegyült, mert a várban felrobbant egyik akna mindegy félezret megölt közülük.

A következő esztendőben, 1598-ban újra változott a kép: a petárda ismételen sikeres alkalmazásával Pálffy Miklós és Adolf Schwarzenberg a győri várat foglalta vissza, majd a királyi seregek sok más erősséggel együtt Tatát is visszaszerezték. A törökök keményen ellenálltak, de a jól vezetett roham megtörte őket. A maradék őrség a belső vár egyik tornyában próbálkozott még ellenállással, hasztalanul. Végül három ember kivételével – akik elmenekültek – mind elestek a küzdelemben. (...)

1605-ban a Bécs ellen vonuló török sereg elfoglalta, de csak rövid időre. A felszabadító harcok soron ismét – ezúttal véglegesen – sikerült kiszorítani belőle a törököket. A vár ekkor már nagyon elhanyagolt, romos állapotban volt.

Mivel az 1690-es évek végén már az Al-Duna vidékén húzódott a végvári vonal. Tata vára szükségtelenné vált, elhatározták lerombolását. 1703-ban azonban kitört a Rákóczi-szabadságharc, és a terv lekerült a napirendről.

(Forrás: Csorba Csaba: Regélő váraink,
ld. még <https://varlexikon.hu/tata>)

Temesvár

Temesvár fontossága 1526 után nőtt meg igazán, a török előrenyomulása következtében. János király halála (1540) után Petrovics Péter temesi ispán, a délvidék főkapitánya tartotta kezében a fontos várat, amelyet 1551-ben (Erdély és Habsburg-Magyarország egyesítésekor) Munkács váráért és uradalmáért cserébe átadott Ferdinánd királynak.

Petrovics nem bízott a változásban, és Lippáról távoztában keserűen jelentette ki: „Csatlósa leszek annak, aki ezeket a várakat a szultán hatalma ellen két évig megvédi.” Sajnos igaza lett.

1551-ben ugyan sikerült a Maros-vidéken a török által elfoglalt várak nagy részét visszaszerezni, hála Fráter György ügyességének és szervezőképességének. De az ő meggyilkolása után minden összeomlott. A törökök Erdély Habsburg-kézre kerülésébe semmi szín alatt nem voltak

hajlandók belenyugodni. Ferdinándot fegyverrel akarták János Zsigmond erdélyi országlásának visszaállítására kényszeríteni, miként Tinódi Lantos Sebestyén megírta históriás énekében:

*Császár Szulimán hallá országában,
Hogy János királ fia búdosóban,
Ő vég házai némöt hatalmában,
Ő birtoka mind volna foglalásban...*

*Szólítá akkor császár fő tanácsát,
Császári képét, az nagy Amhát basát,
Megfenyegeté haraggal a basát,
Némöt királyon megállja bosszúját.*

*Magyarországra siess nagy hadamval,
Vég Temesvárat szálljad hatalmamval,
Nékem megvegyed sok szép álgüümval,
Semmit ne gondolj népembéli kárval.*

Tinódi Temesvár erősítési rendszeréről is pontos helyszínrajzot adott:

*Ím az Temesvár vízben vagyon,
Az víz körüle nagy folyásban vagyon,
Napkelet felől Sziget város vagyon,
Az felszél felől derék várak vagyon.*

*Oly szép árokkal kerítése vagyon,
Három kapuja az városnak vagyon,
És két bástyája földből rakott vagyon,
Vár, váras között egy szép vízvár vagyon.*

Losonczy védőserege „mind az községgel harmadfélezör vala”, nemzetiségre nézve: magyar, német, spanyol, olasz. Egy hónapon keresztül hősiezen, vállvetve harcoltak a nagy túlerő ellen a magyarok és a külföldi zsoldosok. Amikor azonban a vízvár – azaz tornyot –, amely a vár és a város közti összeköttetést biztosította, a törökök romhalmazzá tették és elfoglalták, a további sikeres védelem reménytelenné vált. A városbeliek bíztak a török ígéréiben, s nem akartak tovább harcolni, mert teljesen kimerültek, a falakon hatalmas, szinte védhetetlennek látszó rések tátongtak. A várbelieket is megtizedelte az ostrom, Losonczy legjobb parancsnokait vesztette el; a zsoldosok és a polgárok együttesen rábírták arra, hogy egyezzen meg a törökökkel arról, hogy fegyveresen, ingóságokkal együtt elvonulhassanak. A szerződés ellenére a kapu megnyitása után a győzelemittas oszmánok nem kegyelmeztek a temesváriaknak. Losonczy hősi harcban kapott halálos sebet. A pasa parancsára lefejezték. A védősereg többsége is elpusztult

vagy rabbá lett. A törökök barbár bosszújára mi sem jellemzőbb, mint az, hogy Batthyány Farkas temesi alispánnak kezét, lábát levágták, úgy hagyták vérében fetrengeni, s csak hosszas könyörgése után könyörültek meg rajta és fejezték le, megváltva kínjaitól.

1596-ban és 1597-ben Báthory Zsigmond hadai próbálkoztak Temesvár visszavételével, eredménytelenül. Még akkor is sikerült megtartaniok a törököknek, amikor szinte minden magyarországi hódításuk elveszett.

A karlócai béke (1699) után csak a Temesköz maradt a szultán kezén. 1716-ban került sor aztán arra a hadjáratra, amely Temesvár felszabadításához vezetett. Augusztus végén kezdődött az ostrom. A mintegy 18 ezer főnyi török őrség sokáig harcolt, s 44 napi ostrom után voltaképpen váratlanul adta föl; október 17-én vonult ki a várból hosszú menetük, Temesvár újra szabad lett.

(Forrás: Csorba Csaba: Regélő váraink)

Várpalota

1543-ban Fehérvár eleste után a törökök Ulama bég vezetésével rövid időre elfoglalták, de 1548-ban már magyar kézen volt. A Fehérvárt elfoglaló törököknek tüske volt a köröm alatt a palotai őrség, ezért 1549-ben Velicsán fehérvári bég, 1554-ben Arszlán bég ostromolta sikertelenül. Veszprém 1552-es eleste után jelentősége még jobban megnőtt.

Podmanicky Rafael halála után Palotából királyi vár lett. 1558-ban került Palotára a legendás végvári vitéz Thury György. Legsürgetőbb teendői közé tartozott a vár bástyáinak a kijavítása, új vizesárkok ásatása, és kellő muníció beszerzése. 1559-ben segélykérő levelet írt a királynak.

Thury 1565-ben pontos jelentést küldött a vár katasztrofális állapotáról, a védművek állagának folyamatos romlásáról, s kérte, küldjenek megfelelő összeget a vár rendbehozatalára. Pénz helyett azonban csak a vár megvizsgálását rendelték el.

Jól jellemzi a vár helyzetét Hamza bég cselvetése: kémmel altatót akart beadatni a várbélieknek. A kém elárulta a tervet Thurnynak. A várőrség cselet vetett a törököknek, eljátszva, hogy hatott a szer, de a törökök megneszelhették a dolgot, mert a vár falai alól visszavonultak. Thury, hogy a kém ne lepleződjön le, levelet küldött Hamzának a következőkkel: *„Hallottam itt járt támadni kegyelmed, de valami nyavalya volt napokig rajtam, pedig jó harcunk lett volna egymással.”*

Thury már február közepén megtudta, hogy Arszlán pasa meg kívánja ostromolni Palotát. A várható török támadás miatt február 23-án Thury György újra sürgette a királyi kamarát, hogy azonnal fizessék ki az őrség 2400 forintos zsoldhátralékát, s küldjenek lőszert a várba. Thury a győri főkapitánytól, gróf Salm Ecktől is kért segítséget. A budai török csapatok már közeledtek Palotához, amikor Győrből megérkezett Izdenczy István öreghadnagy vezetésével száz magyar puskás gyalogos, egy másik gyalogoszázad pedig Pápáról.

1566 júniusában Arszlán budai pasa 8000 emberével megszállta Palota környékét. Erős tüzéséggel nekilátott a vár falainak lerombolásához. *„Megszállá Palotát vezér ennyi néppel, Sok*

ágyúval, elég tüzes mesterséggel, Időt nem mulatván, sok ágyúlövessel, More bástyát törni kezdé keménységgel...” (Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem)

Az ostrom első napjainak egyik éjszakáján Thury huszárjaival kicsapott a török táborra, és nagy vérengzést vitt végbe az ostromlók között.

Magát az ostromot Istvánffy írta le a legrészletesebben: a török csapatok sáncokat emeltek a vár körül, s az ágyúkat a kaputól jobbra emelkedő kerek bástya, az ún. Móré-bástya ellen szegezték. Miután a tornyot sikertelenül ágyúzták – a torony falai erősebbnek bizonyultak annál, hogy azt rövid idő alatt le lehessen rombolni –, az ágyúkat a vártól keletre emelkedő magaslatokra, a mai evangélikus templom környékére húzták át. Ott az ágyúknak újra sáncokat építettek, majd onnét lőtték a várnak keleti, a vártemplom felőli falait. A nagy erejű ágyútűz rövidesen eredményt hozott: a fal egy széles szakaszon leomlott, s az árkot omladékokkal és kövel töltötte fel. Arszlán pasa úgy vélte, hogy az omláson át már meg lehet kísérelni a rohamot.

Az ostrom során két hős katona, Papp Péter és Literádi Péter vállalkoztak arra, hogy kiszökjenek a várból és felrobbantják a törökök lőporát. Tervüket sikerült, de a törökök elfogták, megkínózták és kivallatták őket. A két bátor vitéz a kínvallatás alatt azt hazudta az ellenségnek, hogy ott, ahol a falat lövetik, az sokszorosan biztosított és nagyon vastag, pedig a valóságban már majdnem beomlott. A terv bevált, a törökök máshol kezdték ágyúzni a várat, így a fal a két katonának köszönhetően nem omlott be. A két hős az életével fizetett a vár megmentéséért, a törökök karóba húzták őket.

Thury végül az öccsét küldte el a Győr körül táborozó keresztény csapatokhoz, hogy siessenek felmenteni a várat, mert már az erejük végén járnak.

Arszlán pasa június 14-én abbahagyta a vár lövetést, és a másnapi végső rohamra készült. Arszlán berendelte az ostromlókat esti imára és pihenésre. Egy bécsi kémje jelentette neki, hogy felmentő seregek gyülekeznek. A pasa felderítőket küldött ki a Bakonyba, hogy jelezzék, ha valami különöset észlelnek. Thury az ostromszünetet kihasználva 200 huszárjával rárontott az alvó török táborra. Thury a pasa sátra felé hajtott, akit egész török csapat fogott körül, de nagy pallosa megállás nélkül vágta az ellenséget.

A védőknek szerencséje is volt, a kiküldött török felderítők ugyanis ijedten jöttek vissza, és adtak jelentést a pasának arról, hogy nagyszámú felmentő sereg közeledik. Az történt ugyanis, hogy éppen ebben az időben a győri főbíró sok szekeret küldött fáért a Bakonyba, hogy gallyat, fát szállítsanak a dunai gátak erősítéséhez. Nagy port vertek, zajt csaptak, magyarul, svábul beszéltek és zajongtak munka közben. Őket hitték felmentőknek a törökök, és ezt jelentették a pasának. A hírre Arszlán sietve adta ki a parancsot a visszavonulásra. A törökök mindent hátrahagytak, az összes élelem, állat, ágyú és lőszer a magyarok kezére jutott.

Pár nap múlva befutott a felmentő sereg is, Salm tábornok vezetése alatt. A sereghez csatlakozott Thury is, és visszafoglalták Veszprémet és Tatát. Ezt követően Thury lemondott a várkapitányi tisztségről és helyét unokaöccse, Thury Márton foglalta el.

1568-ban ismét törökök ostromolták a várat, ezúttal Musztafa pasa, de bevenni neki sem sikerült. A vár állapotának részleges helyreállítása Pálffy Tamás várkapitány nevéhez fűződik, aki 1573 ősztől 1581 augusztusában bekövetkezett haláláig látta el ezt a tisztséget.

A 15 éves háborúban végül is Szinán pasa foglalta el 1593-ban. A magát megadó őrséget az alku ellenére lemészárolták. A vár kapitánya alig néhányad magával tudott kitörni és elmene-külni. Ormándy Pétert a vár feladásáért börtönbe vetették.

A keresztény seregek 1598-ban Pálffy Miklós és Schwarzenberg Adolf vezénylete alatt szabadítják fel, de 1608-ban már ismét a töröké.

1614-ben magyar kézre kerül és Zichy Péter birtoka lesz. Zichyt 1620-ban saját emberei üzik el Bethlen Gábor hadainak érkezésekor. A nikolsburgi béke 1621-ben visszaadja II. Ferdinándnak, aki Cziráky Mózesnek ajándékozta. 1624-ben ismét Zichy Péter a vár papancsnoka. A törökök 1628-ban újra elfoglalták, és csak 1660-ban szabadult fel a vár. Azonban 9 év múlva 1669-ben ismét a töröké lett.

Palotát véglegesen 1687. november 21-én Esterházy János foglalta vissza csapataival két napos ostrom után. Palota települése teljesen elnéptelenedett, a vár romos állapotban volt.

(Forrás: <https://varlexikon.hu/varpalota>,

ld. még <http://forumhungaricum.hu/kulturkincs/var-is-palota-is/>)

Veszprém

„Vitéz Veszperim vára, magyarok végháza”

„Ez Beszperim vára szép püspekseg vala,

Az Balaton mellett merő kövön vala”

– írja históriás énekében Tinódi Lantos Sebestyén 1552-ben.

Az 1526 utáni időszakban a török kiűzéséig a veszprémi vár tizenhétszer cserélt gazdát. Ostrom ostromot követett.

Bár három oldalról megmászhatatlanul meredek volt a várhegy, a gyenge és elavult védőművek miatt Veszprém mégsem számított komoly erősségnek. A dél felőli lankákról jól lehetett lőni a falakat, s ha egy héten belül nem érkezett felmentő sereg, nemigen lehetett tovább tartani. A püspökség nem véletlenül menekült már a 16. század első felében a jobban védhető, biztonságosabb Sümeg várába. Jól jellemezte a helyzetet a veszprémi káptalan 1538-ban Ferdinánd királyhoz írott levele: „Lehetséges, hogy Felségedet valaki arról győzte meg, s Felséged, mivel Veszprém az egyházmegye székhelye, könnyen el is hitte, mintha Veszprém fallal körülvett s nagyszámú katonaság kényelmére és eltartására szükséges házakkal és egyéb tárgyakkal rendelkezne. Pedig Veszprém faluhoz hasonlít, amelyben a mostanában lerombolt káptalani épületeken kívül alig van harmincnyolc ház; ha ugyan ezeket a sárból készült és szalmafedelű helyiségeket háznak lehet nevezni. S a spanyol hadak erre a szűk, szoros és nyomorúságos helyre jöttek. Vagy ezeknek kell elmenniük, vagy a káptalan lesz kénytelen jobbágyostul megszökni.”

1543-ban, Székesfehérvár elfoglalása után Veszprém Palota várával együtt fontos végvár lett, feladata a Bakony vonala előtt a török portyák és hódoltatás megakadályozása. Minderre az 1540-es évek végén 32 lovast és 200 gyalogost tartottak a várban. Ez még a legszerényebb akciókra is kevés volt.

1552-ben Ali budai pasa indult Veszprém várának elfoglalására. Az ostrom történetét versbe szedve megírta Tinódi Lantos Sebestyén Budai Ali basa históriája című művében.

Az ostromot eleinte a védők keményen visszaverték:

*Egy hétig az várat erősen rontatá,
De azzal ő néki csak keveset árthata.*

*Lám benn az porkoláb jó Vas Mihál vala,
Ki miatt az basa sok kárt vallott vala,
Éjjel nappal löni basa siet vala,
Kitől várbeliek igen rettentek vala.*

*Tőnek hasonlást az sok gaz nép az várban,
Támadásának porkoláb ellen haragban,
Az fokról zászlókat lehányák búokban,
Mind zsákmánt tevének kincsben ott az tárházban.*

*Az várból gaz népek sokan kiugrának,
Csak kevesen porkolábbal maradának,
Erről az terekek hamar hírt hallának,
Az árulók vár körül mind leváगतának.*

*Lón nagy rettenése szegin Vas Mihálynak,
Hamar szót kiada, fogadá basának:
békével marhástul ha elbocsátának,
Várat ő megadná az hatalmas császárnak!*

Az ostromlók megszegették ígéretüket, a vár védőinek legnagyobb részét levágták vagy fogságba hurcolták. Török őrség került a várba; létszáma többnyire 300-350 ember.

1557-ben váratlan katasztrófa sújtotta Veszprémet: leégett a külső vár, még az ágyúk is elpusztultak, csak három ház maradt épen. A kedvező helyzetet azonban nem használták fel az erősség visszaszerzésére.

1566. június 24-én sikerült visszafoglalni a töröktől. A Palota várát felmentő Slam vezette sereg, egyesülve Thury György palotai kapitány hadával, jól kihasználta a törökök megtorpanását; július 5-én még Tata várát is visszafoglalták.

Az 1560-as évek végén Veszprém várát is felmérte Giulio Turco itáliai hadimérnök. Megkezdtek a védőművek korszerűsítését is. Alapvetően azonban az erődítmény katonai értéke nem változott.

1593-ban, a tizenöt éves háború elején szánta rá magát ismét a török Veszprém ostromára. Hat nap alatt rommá lőtték a falakat, a védők helyzete tarthatatlanná vált. Elhatározták, éjjel kitérnek, és Bakonynak csaknem a várig lenyúló erdejében próbálják kijátszani a törökök éberségét. Az akció azonban nem járt sikerrel. Nagy részüket – köztük Ferdinánd Samaria kapitányt – elfogták a törökök. Igaz, a várat megszálló oszmánok öröme sem lehetett maradéktalan, mert a kapitány által elhelyezett puskapor a várban felrobbant, s nagy pusztítást okozott.

1598 tavaszán a törökök nem várták be Pálffy Miklós és Adolf Schwarzenberg hadait, pusztán hagyták a várat. 1605-ben visszaszerezték, három évre rá újra elvesztették.

A 17. században ismét korszerűsítették védőműveit. Az őrség ennek ellenére meghódolt Bethlen Gábor hadserege előtt, majd 1683-ban Thököly kurucainak is megnyitotta a kapukat. A kurucokkal szövetséges török csapatok szállták meg, de csak három hónapra, mert a bécsi török kudarc után újra királyi kézre került.

1702-ben is egyike volt azoknak a váraknak, melyek további fenntartását a bécsi haditanács szükségtelennek ítélte. Felrobbantották a bástyák, a kapuerődítmények egy részét, ezzel katonailag védhetetlenné vált. A Rákóczi-szabadságharcban Veszprém mint vár nem is játszott már szerepet.

(Forrás: Csorba Csaba: Regélő váraink, ld. még <https://varlexikon.hu/veszprem-vara>)